

DERLEME**ŞİDDET VE KAPİTALİZM:
ANTROPOLOJİK BİR BAKIŞ***

Sibel ÖZBUDUN**

"Kelimenin tam anlamıyla
baş aşağı olmuş bir dünyada gerçek,
yalanın bir momentidir."¹

"Şiddet" in toplum bilimleri çerçevesinde tartışıldığı bilimsel toplantılara antropologları çağırmak adetten değildir: Sosyologlar ve psikologlar tabii; kriminologlar mutlaka; siyaset bilimciler çoğunlukla; ama antropologların bu işle ne ilgisi var?

I. Giriş: Antropoloji Şiddet İrdelemelerine Nasıl Katkı Sunabilir?

Bu ihmalde antropologların da önemlice bir payı olduğunu hemen vurgulayayım; sosyal/kültürel antropolojinin, geleneksel ilgi alanlarını oluşturan küçük ölçekli, ya da "başsız/devletsiz" toplumları yalıtılmış, dingin, kendi içlerinde çelişkiden arı, kusursuz işleyen bütünlükler olarak görme/gösterme alışkanlığı disiplin içinde ancak 1960'lı yıllardan itibaren sorgulanır oldu. Oysa antropologların büyük bölümü toplumsal/kültürel değişim süreçlerinin büyük hız kazandığı, sömürgeciliğin çözülme döneminde, yani XX. yüzyılda gerçekleştirmişlerdi araştırmalarını; ve araştırma alanları, genellikle resmettikleri "egzotik cennetler" olmaktan çok uzaktı.

Yine de "suç" tümüyle antropologlara yüklenemez. Pek çok toplum bilimcinin gözünde dahi şiddet, belirli bir biçimde tanımlanabilecek, toplumda belirli biçimlerde tezahür eden, önünün alınması için çeşitli önlemlerin düşünülüp formüle edilmesi gereken sapkın (Durkheim'ci bir saptama!) bir davranıştır, nokta. Üzerinde düşünmek için antropologların sunabileceği "egzotika"ya hiç mi hiç ihtiyaç yoktur...

Oysa "şiddet" üzerine düşünmede antropologlar önemli katkılar sunabilirler. Üç nedenden dolayı. Öncelikle, geleneksel araştırma alanları, 20. yüzyıl boyunca şiddetli çatışmalara, kanlı kırımlara sahne olan bölgelerdir (etnik bölgeler, eski sömürge toprakları). Pek çok antropolog, araştırma süresi boyunca araştırma öznelerinin kırımının, isyanlarının, kendi içlerindeki iktidar çatışmalarının, kanlı hesaplaşmalarının gönülsüz de olsa², anlama erimine dahil etme konusunda en ufak bir çaba göstermemiş de olsa, tanığı olmuştur. Bu durum günümüzde de devam etmektedir; günümüz dünyasında siyasal çatışmaların büyük bölümü, antropologların çalışmalarını sürdürdükleri ortamlarda, yani Batı Avrupa ve Kuzey Amerika dışında (!) gerçekleşiyor: Afrika, Ortadoğu; Güneydoğu Asya; ve antropologların katkılarını gerektirecek gerekçeler etrafında dönüyor: din ve etnisite...

Konunun ikinci bir yönü de, antropolojik birikimin, şiddetin daha az bilinen versiyonlarına, devletsiz, ya da küçük ölçekli toplumlardaki şiddet ve şiddetin düzenleniş biçimlerini ele almayı, dolayısıyla da şiddete bakışta Batı-merkezci olmayan, kültürler-arası,

*29 Ekim-2 Kasım 2008 tarihleri arasında Belek/Antalya'da düzenlenen 13. Pratisyen Hekimlik Kongresi çerçevesinde, 1 Kasım tarihli, "Şiddetin Sağlık Üzerine Etkileri" başlıklı oturuma sunulan tebliğ metni.

** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü

karşılaştırmalı bir perspektifin geliştirilmesine katkı sağlayacak konumda olmasıdır.

Nihayet, antropolojinin araştırma teknikleri açısından yerellik ve yüz yüze ilişkiler üzerinde odaklanmış olması, bu disiplini şiddetin yerel varyantları ve alabileceği çeşitli biçimleri saptama, hatta öngörebilmede, onu genel bir görüngü olarak ele almaya eğilimli diğer sosyal bilimler karşısında daha avantajlı kılmaktadır. Böyle bir bakışla, örneğin, ABD'li kadın askerlerin Irak'taki Abu Guraib cezaevinde Müslüman erkek tutsakları soyup boyunlarına zincir takarak dört ayak üzerinde dolaştırmalarını yansıtan fotoğraf, salt ABD emperyalizmi ve/veya saldırganlığının bir başka karesi olarak değil, Müslüman-eril kimliğe yönelik bir iktidarsızlaştırma edimi, bir başka deyişle bir "kültürel şiddet" gösterisi olarak da anlam kazanacaktır³.

Bu kısa saptamaların ardından, şiddete "antropolojik bakış"ımızı biçimlendirmeye girişebiliriz.

II. Şiddet Kültürel Olarak Biçimlenir

Nişanyan Türkçe Etimolojik Sözlük, bugün Batı dillerindeki violence sözcüğünü karşılamak üzere kullandığımız "şiddet" sözcüğünün, Türkçe'de 14. yüzyıldan itibaren Arapça şdd köküyle bağlantılı olarak "sertlik, katılık, yoğunluk" anlamına gelen şiddat, ve yine Arapça "sert ve katı idi, sertleşti, gerdi, kastı" anlamlarına gelen şadda sözcüklerinden türetildiğini, İngilizce'deki violence kavramını karşılamak üzere "canlı varlıklara karşı meşru olmayan güç kullanımı" anlamını ise, ancak 1980'li yıllardan sonra yüklediğini belirtir⁴.

Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat'ine göre ise, Arapça 1. "sıkı bağlama", "sıkı bağlanma", "sıkma"; (...) 4. "Sertleştirme", "pekiştirme" anlamlarına gelen şedd'den türeyen şiddet kavramı, "1. sertlik, katılık; 2. fazlalık; 3. sıklık; 4. inandırma, sözle yola getirme yerine kaba kuvvet kullanma"yı karşılayan bir sözcüktür.

"Şiddet" kavramı, Türk dilinde bu ikili anlamı halen sürdürmektedir; bir yandan, sertlik, yoğunluk, kuvvet vb'ye işaret eden (örneğin İngilizce'de "strong", "heavy", "devastating" vb. farklı terimlerle karşılanacak) vasıflara gönderme yaparken ["şiddetli" sıcaklar, "şiddetli" alkış, "şiddetli" yağış, "şiddetli" protesto, "şiddetli" deprem...], daha yakın bir dönemde, Batı dillerindeki "violence"i karşılayacak daha jenerik bir anlam yüklenmiştir: "aile içi şiddet, çocuğa karşı şiddet, şiddet olayları", vb'de olduğu gibi. İşin ilginç yanı, sözcük bu jenerik anlamıyla devreye girene dek, Türkçe/Osmanlıca'da Batı dillerindeki "violence" sözcüğünü karşılayacak tek bir kavramın bulunmayışıdır: bu kavram, yerine göre "cebir", "zor", "zorbalık", hatta "tedhiş" vb. kavramlarla karşılanmaktaydı. Bu, bu haliyle, yani bir "hak ihlali" olarak "şiddet" in Osmanlı-Türk düşünce dünyasında

sorunsallaştırılmadığı anlamına gelebilir mi? Üzerinde durulmaya değer bir sorudur bu, ancak bu tebliğ bu tartışmaya hasredilmeyecek.

Devam edelim.

Anglo-Sakson ve Latin kökenli dillerde de gündelik yaşamda eşanlamlıymış gibi kullanılan "violence" sözcüğünün, örneğin İngiltere, Fransa ve İspanya'da farklı çağrışımlar dizilerini (connotata) harekete geçirdiğini vurgulamak da ilginç olacaktır.

Oxford English Dictionary (OED), "violence" sözcüğünün kökenini Latince vis'den (kuvvet) türetilen violentia (coşkunluk, sertlik, şiddet, ateşlilik, canlılık, düşüncesizlik v b.)'ya dayandırırken, A Concise Etymological Dictionary of the English Language'de ise, Latince uiolentus ("güç/kuvvet dolu")'un Fransızca biçiminden türediği belirtilmektedir (**Bowman, 2001**). Anglosakson ve Latin dillerindeki kök kavram, "to violate/violer" fiili ise, pek çok anlama gelir:

1. Haksız bir tarzda ihlal etmek;
2. (Bir kadına) tecavüz etmek;
3. Şiddet uygulamak, saygısızca davranmak, kirlenmek, kutsallığını bozmak, onursuzlaştırmak;
4. (Öz. fiziksel niteliklerle ilgili olarak) bozmak, yozlaştırmak;
5. (Bir kişiye) kaba ya da şiddetli davranmak, saldırmak ya da suistimal etmek;
6. Kesmek ya da rahatsız etmek, hoyratça müdahale etmek.

OED'nin "violence" sözcüğü için verdiği tanım ise, "Kişiler ya da mülkiyete zarar verecek tarzda fiziksel kuvvet kullanımı; bununla karakterize olan eylem ya da davranış; bedensel araz ya da kişisel özgürlüğe yönelik zora dayalı müdahaleli davranış" ya da "fiziksel eylem ya da doğal araçların kuvvet ya da gücü; kuvvetli, güçlü ya da şiddetli eylem ya da devinim" şeklinde çatallaşmaktadır. Bir başka deyişle, İngilizce'deki "violence" sözcüğünün çağrışımlar dizileri kabaca ikiye indirilebilir: "kişiye (ya da kişinin mülkiyetine) yönelik bir ihlal edimi"; ve "güç, kuvvet, yoğunluk vb."

Anglosakson kullanımının ilk anlam atfından kalkınan Riches "violence" sözcüğünü, "bir başka insani varlığa kasıtlı olarak fiziksel zarar vermek" olarak tanımlayıp, eklemektedir (**Riches, 1989**):

"(...) bir tanık ya da kurban şiddet nosyonunu ortaya attıysa, bununla sadece eylemin fiziksel zarar verdiğini değil, aynı zamanda gayrimeşru olduğunu ifade eden bir hüküm bildirir. Anglosakson anlayışlarının içerikleri, 'başkalarına verilmiş fiziksel zarar'ların sadece belirli sosyal bağlamlarda şiddet sayıldığını gösterir. Bu konuda olumsuz anlamdaki nirengi noktası devlettir. Devlet tarafından uygulanan fiziksel zor, Radcliffe-Brown'ın bize

yıllar önce söylediği gibi yönetimdir (yani 'siyasi organizasyon'), şiddet değil. Ayrıca, fiziksel zorun normal olarak 'şiddet'e dönüşmediği olgusu da, şiddet nosyonunun ayrılmaz bir şekilde karşıt sayıldığı sosyal düzenlilik hakkında fikir verir." (Riches, 1989)

Riches'in "şiddet" in Anglosakson versiyonu konusundaki vurgusu, "meşruluk/gayrimeşruluk" zıtlığı üzerine yerleşmektedir; çünkü kavramın kökenini oluşturan "to violate" (=ihlal etmek) gayrimeşru bir edimdir. Bir başka deyişle, Anglosakson dilleri (ve kültürleri)nde şiddetin ayırt edici özelliği, "gayrimeşru" oluşudur; böylelikle, "boksörler arasındaki yumruk dövüşü, kavgaya eden iki kişi arasındaki yumruk dövüşünden daha az tecavüzkardır. İlkinde maçı kazanmak ve ekmeğini kazanmak için bir başkasına zarar verme vardır, ikincisinde ise bir başkasını 'sadece incitmek istemek' vardır. Bir cerrahın kullandığı bıçak, bir katilin kullandığı bıçaktan daha az tecavüzkardır; polislin kullandığı zor, eşkıyanın kullandığı zordan daha az tecavüzkardır." (Corbin, 1989).

Buna karşılık, sözcüğün Latin kökenli dillerdeki (ve kültürlerdeki) çağrışımları, daha çok violate (Fr. violer) fiilinin "saygısızca davranmak, kirliletmek, kutsallığını bozmak, onursuzlaştırmak" anlamıyla bağlantılı gözükmektedir. Örneğin,

"Violencia terimi İspanyolcada İngilizcedeki 'violence' (şiddet) teriminin kullanıldığından daha az kullanılır. İspanyolcada olayları ve eylemleri violento olarak nitelemek mümkün olduğu halde, böylesi bir tavır yaygın değildir; benim gördüklerime göre terim, bir kişinin heyecan durumunu anlatmak için daha sık kullanılıyor. Gerçekten de violentonun Kraliyet Akademisi sözlüğünde yer alan başlıca tanımı, 'doğal durumun, koşulun veya biçiminin dışına çıkmış şey' şeklinde. Diccionario del uso Español adlı sözlüğünde Maria Moliner, violencianın sertlikle veya kesintiye uğratmak suretiyle, olağanüstü zor veya yoğunlukla olan veya yapılan şey anlamında kullanılabilirliğini belirtir. Fakat Moliner ayrıca, kelimenin daha sık olarak ya normal akli durumda bulunmayan bir kişinin halini veya biri tarafından doğal düzenlerine karşıt olarak uygulanan eylemleri tanımlamak için kullanıldığını vurgular.

(...) Violencia terimi İspanyolcada ender olarak kullanılsa bile, İspanyollar başkalarına karşı fiziksel zor kullanımının kabul edilebilir ve edilemez şekilleri hakkında kesinlikle güçlü bir ayırımı sahiptirler ve belirleyici nokta, açıktır ki 'öteki'nin statüsü ve böylesi edimlerin içinde gerçekleştiği koşullardır. Böylece geleneksel olarak kabul edilemez zarar verme şekilleri olarak mahkum edilen edimler, gebelikten korunma, kürtaj, tecavüz, intihar ve cinayettir. (...) İnsan hayatının ve ölümünün olayları Tanrı'nın iradesine bırakılmalıdır." (Marvin, 1989).

"Violate" kök fiilinin Anglosakson kültürlerde kişi ve (mülkiyet gibi) kişilik haklarıyla ilişkilendirilirken,

örneğin İspanyolca'da "Tanrısal iradenin ihlali" olarak kavranılması, Avrupa coğrafyası içerisinde dahi, aynı kök kavramın farklı anlamlandırılışlarına ilişkin ilginç ve çarpıcı bir örnektir.

Okurların büyük kısmına gereksiz bir "bilgiçlik gösterisi" gibi gözükebilecek bu etimolojik tartışmalara neden mi girdim?

Öncelikle "şiddet" i biyolojik kökenli, ya da insan bilinçaltının derinliklerine işlemiş bir görüngü olarak gören/gösteren yaklaşımlara karşı, onun insanlar arasında kültürel (ve bu tebliğ çerçevesinde ele alınmayacak olsa da ideolojik) olarak yapılandırılmış, kültürel olarak anlamlandırılan ve kültürel olarak düzenlenen bir ilişki tipi olduğunu göstermek için. Avrupa kültür çevresinde dahi farklı halkların "şiddet" i farklı anlamlandırıp yorumladıklarını, birilerinin "şiddet" olarak gördüğü edimlerin diğerlerince pekala "şiddet" olarak yorumlanmayabileceğini göstermek için. Bunun somut bir örneği, boğa güreşlerinin -örneğin- İngilizler tarafından hayvan haklarına yönelik kanlı bir "ihlal" olarak alımlanırken, İspanyollar için machist bir onur'un dışavurumu, estetik bir erillik gösterisi oluşudur⁵. Ya da Türkiye taşrasına bir erkeğin karısını (ya da bir kadının çocuğunu) dövmesinin bir "terbiye yöntemi", bir "otorite gösterisi", bir "hakimiyet aracı" değil de, bir "şiddet uygulaması" olduğunu kabul ettirmenin zorluğunda olduğu üzere...

Bakışımızı Avrupa dışına, özellikle de yerli kültürlerle çevirdiğimizde, pek çok dilin dilimize "şiddet" olarak çevrilebilecek bir kavramdan yoksun olduklarını görürüz⁶; bu, hiç kuşku yok ki, onların, bizim ("bir başka kişiye kasıtlı bir şekilde zarar vermek" anlamında) "şiddet" olarak tanımlayacağımız görüngüyü uygulamadıkları anlamına gelmez. Tam tersine, toplumsal yaşamları, güç kullanımına dayanan ve "ötekiler" e zarar veren uygulamalarla doludur. Örneğin,

"Lapierre, İfugaolar'ın en sevdikleri sporun kafaavcılığı olduğunu yazar. Tabii önce cinayetlerin öcünü almaya yönelik olan, ama aynı zamanda kafaavcısına kişisel saygınlık sunan, kadınların gönlünü çalan, zengin kayınpederleri yumuşatan, kötü talihin yenildiğini gösteren, üzüntülerin unutulmasına yarayan bir spor. (...) İfugao toplumunun gururu bol kafa biriktirebilen başarılı sporculara bağlıydı." (Akal, 1998).

"(...) Eskimolar kendilerine bakamayan yaşlılara ölüm yolculuklarında yardımcı olmanın ahlaki bir görev olduğuna inandıkları gibi, kıtlık yıllarında da yeni doğan çocukları sistemli biçimde ölüme terk ederlerdi." (...) Avustralya yerlileri, bazen, yeni doğmuş çocukları kız ya da erkek gözetmeden, törensel ya da törensel olmayan biçimde öldürüp yerlerdi. Hatta Yumular ve Ngaliler'de, kadınlar henüz doğmamış çocuklarını düşürür, plasentayı yakar ve onları yerlerdi. (Matuntalar'da baba yeni doğmuş çocuğun başına bir darbe indirdikten sonra oradan hemen uzaklaşır, ardından geri dönüp bir ikinci

darbe daha indirirdi. Bebek öldükten sonra baba onu anneye ve diğer çocuklarına bırakır, kendisi ziyafete katılmazdı." (Akal, 1998).

"(Aztekler) kadın ya da erkek, çocuk ya da yetişkin, tutsak ya da değil, her yıl, farklı ama hepsi de törensel biçimde yirmibin insanı kurban ediyorlardı." (Akal, 1998).

"(İlongot) akıncıları potansiyel kurbanlarının ruhlarını çağırırlar, ayinsel vedalarını ederler, ve yol boyu olumlu delaletler ararlar. İlongot erkekleri tuzak kurup ilk geçecek kişiyi bekledikleri yere varana kadar günler, hatta haftalar boyu çektikleri açlık ve yoksunluğu canlı biçimde anımsamaktadır. Akıncılar kurbanı öldürür öldürmez kafasını bir ganimet olarak saklayacak yerde fırlatıp atarlar. Kafayı fırlatıp atmakla, yaşlarındaki öfke dahil yaşam yüklerini fırlatıp attıkları analojisini yapmaktadırlar." (Rosaldo, McGee, 1995)

"(Venezüella ile Brezilya arasındaki tropikal ormanlarda yaşayan Yanomamölerde -b.n.) Çoğu düello iki erkek arasında, genellikle birisinin diğerini karısıyla randevulaşmakla suçlamasından veya birinin suçüstü görülmüş olmasından sonra başlar. Öfkeli koca rakibine, onu bir sopayla, kafasına vurmaya davet ederek meydan okur. Kendi sopasını dikey olarak tutar, ona dayanır ve rakibinin vurması için kafasını öne uzatır. Kafasına bir darbe aldıktan sonra bir tane saniğinin kafasına vurabilir. Ancak kan akmaya başlar başlamaz, neredeyse herkes evinin iskeletinden bir sopa söker ve karşılaşmacılardan birini veya diğerini destekleyerek dövüşe katılır.

Söylemeye gerek yok, çoğu erkeğin kafalarının tepeleri, bunları taşıyan kimselerin pek gururlandıkları derin, çirkin yara izleriyle kaplıdır. Bazı erkekler, aslında, bu yara izlerini sergilemek için kafalarını tepeden açık bir şekilde traş ederek, bunları tamamen göstermek için çıplak kafa derilerine kırmızı boya sürerler. Tepeden görüldüğünde, 40 yaşlarında usta bir yaşlı adamın kafatası, topografik bir yol haritası gibi görünür çünkü 20 kadar yara iziyle çapraz hatlar çizilmiştir." (Chagnon, 2004).

Kuşku yok ki, Anglosakson damgalı çağdaş/Batılı "şiddet" kavrayışı çerçevesinde "şiddetperest" olarak nitelenebilecek toplumlar olduğu gibi, şiddetten kaçınan, ondan uzak duran, onu tanımayan, ya da en azından onun sadece "büyüsel" formlarına başvuran⁷ toplumlar da vardır. Örneğin Lowie'nin incelediği, "düşmanını yaraladığı ya da öldürdüğü zaman değil, ona hafifçe dokunabildiği zaman göze giren" Kuzey Amerika Crow'ları; düşmanları bütünüyle ortadan kalkarsa hastalıkları büyü yoluyla defedebilecekleri hedeflerin de yok olacağı kaygısıyla, "zaferle çıktıkları ciddi savaşlardan bir süre sonra, başka topluluklara sığınmak zorunda kalan düşmanlarını arayıp, onları terk ettikleri topraklara kendi elleriyle yerleşti"ren Yeni Gine Baruyaları; başka Mbutilerin avlakları içinde avlandığında, avlarından hatırı sayılır parçaları avlak

sahibi topluluklara gönderen Mbuti Pigmeleri; savaşmayı bilmediklerinden, sömürgecilerle karşılaştıklarında salt pasif direnişe başvuran ve kısa sürede hem katliamlar hem de bağışık olmadıkları bulaşıcı hastalıklar sonucu yok olup giden Tierra de Fuego Yaghanları gibi (Akal, 1998)...

Şiddete ister başvursunlar, ister başvurmasınlar, "küçük ölçekli" ya da "başsız" (acephalic) toplumların önemli bir özelliği, tümünün şiddeti sınırlayacak, dengeleyecek kültürel mekanizmalara sahip olmalarıdır. Kim(ler)in kim(ler)e hangi tip ve ne ölçüde şiddet uygulayacağı genellikle kültürel olarak koşullanmıştır; dahası küçük ölçekli toplumlarda "soykırım" gibi bir grubun tüm üyelerini ortadan kaldırmaya yönelecek boyutta şiddet yaşanmaz. "Gayet iyi bilindiği gibi, şiddetin nasıl örgütlenmesi gerektiği hakkında normları bulunmayan pek az toplum vardır; örneğin hangi tür rakiplere karşı hangi tür silahların kullanılması gerektiği bu normlarda yer alır," demektedir Riches ve buna örnek olarak dallanan soy örgütlenmesi içerisinde yakın akrabalar arasındaki çatışmaların öldürücü olmamasını düzenleyen, kabile-içi kan davalarını "kan bedeli" ödenmesi yoluyla daha fazla kan dökülmesini engelleyen ittifak düzenlemeleriyle Nuerleri ve kendi araştırmalarına konu olan ve alkol tüketimi sırasında aralarında tutuştukları kavgalarda ateşli silah kullanmayan ve öfke duymalarına karşın Avrupa kökenli Kanadalı yöneticilere herhangi bir fiziksel zarar vermekten kaçınan K. Kanada Eskimolarını gösterir (Riches, 1989).

Ya da Roy Rappaport, Papua Yeni Gine'de yaşayan Tsembaga Maringleri arasında sıkça gözlemlenen savaşların, bölgesel ekosistemin çevrimini sağlayacak şekilde işlediğini deşifre eder (Rappaport, 1984). Savaşta yenilen grup topraklarını terk ederken muzaffer taraf, toprakta olduğu sürece savaşmanın "tabu" sayıldığı ayinsel rumbim bitkisini dikmektedir. Bu süre içerisinde domuz boğazlamaktan da, -hastalık gibi- istisnai durumlar dışında kaçınılır. Domuzlar hızla çoğalır, komşu bahçelere girmeleri komşular arasında gerilimleri artırır, domuzların bakımından sorumlu olan kadınların söylenmeleri artar. Nihayet, domuz sürüleri eski boyutuna eriştiğinde, topluluk, kaiko zamanının geldiğine karar verir. Kaiko, topluluğun elindeki tüm yetişkin erkek domuzları boğazlayıp komşu Maring gruplarına ziyafetler verdiği festival süresidir. Kaiko süresince trampalar gerçekleşir, evlilikler düzenlenir, ittifaklar yeniden dizilime tabi tutulur. Festivalin sonunda rumbim bitkisi topraktan sökülerek yenik düşen topluluğun terk ettiği topraklar işgal edilir. Yeni bir savaş mevsimi başlamıştır.

Rappaport'un tahliline göre Maring savaşları, kaiko döngüsünde, ittifak politikaları, besin süreçleri, toprağın nadası için gerekli süre (rumbim bitkisi toprakta bulunduğu sürece terk edilmiş toprakların boş kalması), evlilik, ticaret gibi siyasal-iktisadi ve toplumsal süreçlerle birlikte düzenlenmektedir.

Yine pek çok toplum, yakın akrabalar, giderek akraba topluluğu arasındaki şiddeti ölüme yol açmayacak tarzda tabular ya da diğer mekanizmalarla düzenlemekte, ölümcül kavgaların ancak farklı gruplar arasında gerçekleşmesine izin vermektedir. Örneğin Yanomamöler arasında şiddetin derecelerini tartışan Chagnon, yakın köyler arasındaki kavgalarda "göğüs dövme" ya da "yan tokatlama" gibi öldürücü olmayan biçimlerin tercih edildiğini belirtir (Chagnon, 2004). Bu dövüşlerde silah kullanılsa bile, "yakınlar" (akrabalar, hısımlar, komşular) arasında silahların sivri uçlarının değil, sopaların kullanılmasına dikkat edilir. ["(...) aynı klanın üyeleri arasındaki cinayet öylesine ciddidir ki, intikamla veya tazmin yoluna gidilmesiyle değil, arındırılması şart olan bir ahlaki kirlenme ile sonuçlanır," diyor Copet-Rougier ve ekliyor (Copet-Rougier, 1989):

"(Doğu Kamerun'da yaşayan Mkakolar arasında - b.n.) Savaş, özellikle de düşmanla ilişkiye göre katı kurallara bağlıdır. İnsan yeme dahil her türlü bölücü şiddet en yabancı ve en uzak düşmana karşı mübahtır. İster aynı, ister farklı etnik gruba ait olsunlar, komşu halklara farklı davranılabilir. Çatışmanın göç, yağmalar, intikam, iktidar için meydan okuma veya rekabette doğup doğmamasına bağlı olarak şiddet bölücü olabilir veya ilk adam öldürülene kadar olanlarla sınırlı kalabilir. Spesifik kural ise şuydu: Annenin erkek kardeşinin, annenin kız kardeşinin oğluya ilişkisinde yer alan kişiler (...), hiçbir şekilde birbirine karşı dövüşmezdi. Rakip saflarda böylesi kişiler bulunduğu zaman savaş durdurulurdu. (...) Böylelikle aynı yerel gruptan olmayan uzak kandaşlara karşı dövüşülebilirdi, fakat hiç kimse bu uzak kandaşı yiyemezdi; bu söz konusu kandaş karşı grupta yer alan ve kandaş olmayan biri tarafından öldürülmüş olsa bile. Öte yandan, aynı topluluktaki kandaşların da, kandaş olmayanların da aralarında dövüşmesine izin verilmiyordu." (Kan ve toprak bağları) (Copet-Rougier, 1989)

Evet, (sosyobioloji eğilimini izleyenler⁸ dışında) antropologlar, küçük-ölçekli/başsız (ya da kabile) toplumların büyük çoğunluğunun, şiddetin kontrolden çıkmasını, dolayısıyla da topyekun bir yıkıcılığa dönüşmesini engelleyen kültürel mekanizmalara sahip oldukları konusunda hemfikirler. Bazıları ise örneğin Latin Amerika Guayakilerinden hareket eden Clastres gibi daha ileri giderek, (bugün antropoloji çevrelerinde hayli tartışmalı karşılanmakla birlikte⁹) şiddetin "başsız" toplumlarda devletleşmeyi engellemek gibi operasyonel bir işlevi olduğunu savunur (Clastres, 2006).

III. Şiddetin Tanım ve Tavsifi bir İktidar Tasarrufudur

Farklı kültürler şiddet konusunda farklı algı, tanım ve düzenleme mekanizmalarına sahip iseler eğer, şiddeti "kim(ler)in" tanımlayıp teşhis edeceği, özellikle günümüzde, hele modern devletler nezdinde büyük önem kazanacaktır¹⁰.

Çünkü şiddetin "düzenlenmesi" öncelikle bir tasnif sorunu. Pek çok küçük ölçekli toplum, kendi grubu dışındakileri "insan" kategorisi dışına yerleştiren sınıflandırma sistemlerine sahiptir. Böylelikle, bir "insan-olmayan"a uygulanan şiddet, bir tabuyu çiğnemek olmayacak ve arınma ritüellerini gerektirmeyecektir¹¹. Bu ötekileştirme kimi zorunlu durumlarda topluluğun içinde de işleyebilmektedir. Örneğin Nuerler özürülü doğan çocuklarını "hipopotam" olarak yeniden tanımlarlar (Douglas, 1966). Böylece de onu suya bıraktıklarında, onu "öldürmüş" sayılmazlar: hipopotamlar suda yaşar çünkü...

Aslına bakılacak olursa, kadim ya da modern, devletlerin yaptığı da bundan farklı değildir. Devletli toplumlarda kişiler arasındaki ilişkilerin dolayımını ("kamusal"ı tarif ve temellük etmek suretiyle) tekelinde topladığı ölçüde bu ilişkilerin kimi veçhelerini "şiddet" olarak tanımlayıp tanımlamamak, Devlet/İktidar organlarının bir tasarrufuna dönüşür¹². Böylelikle örneğin ülkemizde bir sokak kavgasında başvurulan "şiddet" kamusal gücün kovuşturmasına tabi iken, evi içi şiddet, ya da "kadın dövme" yakın zaman öncesine dek ceza yasalarının kapsama alanı dışında idi. "Çocuklara yönelik ebeveyn şiddeti" ise, ancak kamu vicdanını zedeleyecek boyutlara vardığında kovuşturmaya konu edilmekte, yani "şiddet" sayılmaktadır. Ya da "töre cinayetleri"ne verilen cezaları hafifleten gerekçelerin TCK'dan yakın zaman önce çıkartıldığı, anımsanmalıdır.

"Şiddet" in uyruk/yurttaş-devlet arasındaki ilişkilerde gerçekleşmesi, sorunun büsbütün farklı bir boyutuna işaret eder. Neyin "şiddet" olarak tanımlanacağı, neyin "meşru" neyin "gayrimeşru" sayılacağı, kim(ler)in kim(ler)e ne tür "şiddet" uygulayabileceği konusunda neredeyse tek tayin edici erk olarak devlet (bu yetkeyi hem zor hem de ideolojik aygıtları sayesinde temellük edebilmektedir) bu asimetrik ilişkide hemen tümüyle başat konumdadır. Devletin yurttaşlar üzerindeki "şiddet" i neredeyse her zaman meşru, yurttaşın ise her zaman "gayrimeşru" sayılır. Üstelik bu salt "modern" devlete ilişkin bir yeti değildir; bizatihi devlet iktidarını tanımlayan bir yetidir. Antik Roma'da "isyancı köle", Geç Ortaçağ Avrupası'nda "cadı" olarak tasnif edilenlerin başlarına gelenler malumdur. Üstelik ne "isyancı köle", ne de "cadı"ların başlarına gelenler, uygulayıcıları tarafından "şiddet" olarak tanımlanmış değildir. Yüz binlerce, milyonlarca yaşama mal olan, milyonların sakat kalmasını, yurtlarından koparak sığınmacı durumuna düşmesini, kitlesel tecavüzleri, soykırımları peşinden sürükleyen savaşların ise, taraf devletler tarafından "şiddet olayı" olarak tanımlanmak bir yana, "kahramanlık" olarak sunulmasından söz dahi etmeyeceğim.

Bu görüngünün günümüzdeki muadili, "terör/terörist" kavramıdır¹³.

"Terör", Chomsky'nin de dikkati çektiği üzere uluslar arası strateji literatürüne 1980'li yıllarda ABD (ve o

zamanki başkanı Reagan) tarafından takdim edilmiş bir kavram (Chomsky, 2000). ["Tesadüf" mü bilinmez, ama bu, aynı zamanda "kurtarıcı iktisadi doktrin" olarak neo-liberalizmin kotarılıp dünyaya dayatılmaya başlandığı yıllara denk düşüyor.] "Uluslar arası bir tehdit" düzeyine terfi etmesi ise, bilindiği gibi, 11 Eylül'ün akabinde gerçekleşti.

O günden bu yana, yine Demirel'in derlemesinden hareket edecek olursak "terör", "korku ve dehşet ortamı yaratmak", "siyasal bir hedefe ulaşmak", "toplumun çeşitli kesimlerinin korku içinde bırakılması", "kamu düzeninin ciddi olarak bozulması", "Cumhuriyet'in temel niteliklerinin değiştirilmesi", "devlet gücünü etkilemek, ele geçirmek" "politik davranışlara olağandışı yollarla etki yapmak", "mevcut yasal düzeni şiddet yoluyla değiştirmek" amacıyla; "ihtilalci gruplar", "çeşitli ve birbiriyle ilgisiz gruplar", "yer altı grupları", "terörist örgütler", "vatandaşlar", "kendini adanmış ve gizli eylem yapan ufak bir grup" vb. tarafından "devlete, halka ya da bireylere", "siyasi kurumlara", "masum kişilere", "hepimize", "kişilere ve mala", "yaşama hakkına"... karşı yöneltilen "şiddet", "karıştırıcı, yıkıcı, zarar verici", "korku ve yılmılık saçan" "hürriyet aleyhine işlenen", "sembolik" vb. eylemler olarak tanımlanagelmıştır resmi dilde (Demirel, 2000).

"Terör"ün amacı, faili, hedefi ve niteliği konusunda rivayetin bu denli "muhtelif" olmasındaki garabet bir yana, bu egemen söylemin "terör"ün işleyiş yönünü tektipleştirdiğine dikkat etmek gerek: "örgütten devlete (ve daha ender olarak da halka)." Bu söylem, devletin yurttaşlarına (ya da yurttaş-olmayanlara: örneğin başka halklara, mültecilere, kaçak ya da yasal göçmenlere...) terör (veya şiddet) uygulama ihtimalini göz ardı eden bir söylemdir. Oysa bu ihtimalin gündelik olarak gerçeğe dönüştüğüne, yeryüzündeki bütün sokaklar, meydanlar, kuytular, nezarethaneler, cezaevleri, akıl hastaneleri tanıklıktır. "Resmi dil", bir başka deyişle devletin dili, "Devlet terörü" kategorisini tanımaz, kabullenmez.

Bu kabullenmeyişi gerisindeki argüman, tam da "meşruluk" sorunudur. "Şiddet"i (dolayısıyla da "terör"ü) "gayrimeşru bir edim" olarak tanımlayan Anglosakson yaklaşım, böylelikle (kavramı uluslar arası ilişkiler literatüre mal eden ABD eliyle) hemen bütün devletlerin hukuk sistemlerine nüfuz etmiş gözükmektedir. Corbin'in deyişle,

"Genellikle, 'meşru' şiddetin, 'gayrimeşru' şiddete göre daha sınırları belli, formel olarak daha organize ve düzenlenmiş olduğu söylenir. Böylesi bir değerlendirme karşısındaki problem elbette ki şudur: İnsanlar araç ve amaçlar hakkında, meşruluk hakkında, kullanma yetkisine sahip olanların kullandığı zorun doğru derecede ve çeşitten olup olmadığı hakkında fikir birliği içinde olmayabilirler." (Corbin, 1989).

Corbin'in neyin meşru olup neyin olmadığını kimin tayin ettiğine ilişkin saptaması burada hayati bir önem

taşımaktadır. Gerçekten de, meşruluk, özellikle sınıflı (dolayısıyla da devletli) toplumlarda ihtilafli bir sorundur. Çıkarları farklı olan ezenler ile ezilenler, sömürenler ile sömürülenler için meşruiyetin kaynağı da çoğunlukla farklıdır. Ezenler açısından "düzenin korunması ve sürdürülmesi" adına uygulanan şiddet "meşru" iken, dolayısıyla "şiddet" olarak tanımlanmazken, ezilenler için, çektikleri sıkıntıları hafifletecek, koşullarını düzelterek edimler "meşru"dur. Dolayısıyla ki, Robin Hood, yöneticiler için hırsız, yönetilenler için ise kahramandır. Ezme/sömürü ilişkilerinin dinsel/etnik farklılıklara denk düşmesi, taraflar için meşruiyetin kaynaklarını daha da kesin bir hatla birbirinden ayırmaktadır. Abdullah Öcalan'ın Türkiye devleti tarafından "bebek katili", Kürtlerin büyük çoğunluğu tarafından ise "Serok" olarak görülmesi, mahkumiyetinin ardından evinin ziyaretgaha dönüşmesi; İntifada'nın İsrail için terör, Filistinliler için ise bir özgürlük savaşı anlamını taşıması; Kara Panterler Hareketi'nin ABD yönetimince bozguncu, terörist bir örgüt, siyahiler tarafından ise yüzyıllar boyu yaşadıkları haksızlıklara karşı başkaldırının bir simgesi olarak görülmesinde olduğu gibi...

Öte yandan, "terör" söyleminin, günümüzde (kapitalist) devletlerin elinde, yönetilenleri korku ve dehşete sevk ederek dikkatlerini içinde yaşadıkları baskı ve sömürü koşullarından başka yönlere çekmeye yönelik bir araç oluşturduğu da eklenmelidir. "ABD'de 1980-85 arası teröristlerce 17 kişi öldürüldüğü halde New York Times'ın her sayısında terörizmle ilgili 4 makaleye yer veriliyor... AIDS de, 11 Eylül de korku salgınının baş aktörü olarak sahnede tutuluyor," diye aktarıyor Adnan Gümüş (Gümüş, 2006).

IV. Şiddet, Kaynakların Edinimi Üzerine İnsanlar arası Rekabetle Bağlantılıdır

Pekala, insan toplumlarında farklı biçimlerde tanımlanıp farklı biçimlerde düzenlenen şiddet için ortak bir açıklama çerçevesi, tümüyle olanaksız mıdır? İnsanlar arasındaki şiddet tezahürleri ortak bir motifle anlamlandırma girişimi, gerçekten de anlamsız mıdır?

Bu soruya, indirgemecilikten uzak durularak da genel bir yanıt verilebileceği kanısındayım. Hangi toplumda, kimler arasında ve ne biçimde uygulanırsa uygulansın, şiddeti "(iktisadi, siyasal ve toplumsal) kaynaklar üzerinde denetim sağlama" motifiyle bağlantılandırmak, olanaklı gözüküyor. Bir başka (ve Weber esinli) deyişle insanlar (ve tabii ki toplumlar) arası şiddet, servet, iktidar ve prestij kaynaklarının edinimiyle bağlantılı gözükmektedir. Bu motif, yaramazlık eden çocuğunu terbiye etmek için ona dayak atan anneden (otoritesini kabul ettirmek) doğanın bereketini güvence altına almak için her yıl yirmi bin tutsağı kurban eden Azteklere (geçim kaynaklarının süregenliğini sağlamak); toplumu içerisinde, gövdesindeki yara-bere izleri kadar prestij kazanan Yanomamö erkeğinden (prestij edimi) isyancı

köleleri sıra sıra çarmıha geren Roma İmparatorluğu'na (siyasal iktidarın muhafazası); pek çok devletin bir yönetim aracı olarak sistemli işkenceye başvurmasından, 11 Eylül saldırısının ardından, sonradan ortaya çıkacağı üzere bu ülkenin "terör"ü desteklediği ya da nükleer silah imal etmeye teşebbüs ettiğine dair hiçbir somut kanıtı dayanmadan Irak'ı işgal eden Bush yönetimine (stratejik enerji kaynaklarını ele geçirmek) dek şiddetin alabileceği sonsuz biçimlenişlerin ortak paydasını oluşturmaktadır.

Ancak şiddeti kaynakların denetimini elde etme ya da sürdürmenin aracı kılan, salt onun o aşık "fiziksel zor" boyutu değildir. Şiddet, aynı zamanda yoğun simge yüküyle de bu görevi üstlenir. Hatta fiziksel şiddetin hasarı genellikle geçici olmakla, şiddeti kaynakların denetiminde araçsal kılanın daha çok onun simgesel boyutu olduğu dahi ileri sürülebilir.

Bu bizi, şiddetin antropolojik ele alınışında, son dönemlerde öne çıkan anlam-merkezli yaklaşımlara vardırılmaktadır.

Son dönemlerde, yukarıda da değindiğim gibi şiddetin yoğunlaştığı ortamlarda çalıştığı, dolayısıyla da şiddet görüngüsünü irdelemeden kaçınamayacağının artan ölçüde bilincine varan antropolojide, etnisite ve etnik kimliğe ilişkin gündemin öne çıkmasıyla da koşut olarak, şiddeti bir "sınır çizici" olarak görme/sunma eğilimi başat duruma gelmiş gözükmektedir. Antropologlar, etnik sınırların çizilmesinde şiddetin rolünü artan ölçüde vurguluyor¹⁴. Örneğin Appadurai, toplumsal tanışlar arasındaki şiddet edimlerini, belirsizliğin hüküm sürdüğü koşullarda kesinlikler yaratma itimiyle açıklamaktadır (Appadurai, 1998). İnsan kitlelerini hem fiziksel hem de (s)imgesel bakımlardan devinime geçiren küreselleşme süreçleri, teritorya-halk bağlarını kopartarak kimlik referanslarını muğlaklaştırmıştır, Appadurai'a göre. Kesinlikler yerini kuşku ve belirsizliklere bırakırken, gündelik yaşamın en temel kategorileri dahi sorgulamaya açılmıştır. Şiddet bu sınırları simgesel olarak yeniden tesis etmenin bir aracıdır.

"Bu devinimlerin sonucu olarak, bir kişinin kim olduğunu fiziksel bedenine bakarak söyleyebilmek, artık mümkün değildir. Bedensel imleyiciler, eğer mevcut iseler, ikircimlidirler. (...) Bedeni sakatlamak, bu belirsizliği ortadan kaldırıp ontolojik düzeni restore etmenin bir yoludur. Şiddet bazı bedenleri 'imleme gereksinimindeki şeyler' -ikircim, belirsizlik, bedensel kayma örnekleri olarak imlemenin bir tarzı haline gelir. Bedeni -sözcüğün gerçek anlamıyla- oypup parçalamakla, uygulayıcılar 'düşmanı içeriden kutsayabilmektedirler'." (Fujii, 2007)

Fujii böylelikle, öldürmeden önce Boşnak tutsakların sırtlarına haç işaretleri kazıyan, kız çocuklarına babalarının gözü önünde topluca tecavüz eden, babalarla oğulları livata ilişkisine zorlayan Sırp

soykırımcıların ve Ruanda kırsalında Tutsi avına çıkan kazmalı, kürekli, baltalı, oraklı Hutu köylülerinin davranışlarının kana susamış içgüdülerin zincirden boşanmasından çok, etnik sınırları kurbanların bedenleri üzerinde çizmeye, "biz" ile "ötekiler" arasındaki ayırım hattını vurgulamaya yönelik, kültürel olarak koşullanmış edimler olduğunu göstermeye çalışmaktadır (Fujii, 2007). Üstelik bu vurgusunda da yalnız değil. Semiyoloji (göstergebilim) odaklı çağdaş antropoloji, onun bu saptamalarına arka çıkıyor. "Bir kendilik, karşısında yıkıcı şiddetin harekete geçirileceği bir ötekini tanımlamakla, -inkar edeceğinin inkarı aracılığıyla- savunmak için savaştığının ne olduğunu kavrar," diyor örneğin, Bowman (Bowman, 2001).

Şiddetin bir etnik (ya da dinsel, ulusal vb.) sınır imleyici olarak araçsallaştırılabilirliği, kuşkusuz ki önemli, ama etnik (ya da dinsel, ulusal vb.) topluluğun neye ilişkin olduğu sorunu üzerinden atladığı ölçüde eksik bir saptamadır.

Kestirmeden söyleyelim, günümüzde, yani kapitalizm koşullarında her türlü etnik (ya da dinsel, ulusal vb.) topluluk¹⁵, kaynaklara erişim ve kendi erişimini azamileştirme çabasıyla ilintilidir. Sınırlara duyulan ihtiyacın nedeni (temelde) budur. Lame'in sözleri, bu açıdan önemli bir gerçeğe işaret etmektedir:

"Pek çok ülke yeniden inşa edilmiş geçmişlerini milliyetçi amaçlarla idealize etmeye çalışmıştır. Tarihsel açıdan, bağımsızlıklarını yakın zaman önce kazanan ülkeler, buna istisna değildiler: meşru ulusal gurur arayışı sık sık tarihi mitosa belemeye yol açtı. Katılmış etnisite, bu sefer siyasal hegemonya peşindeki yerel politikacılar tarafından bir kez daha araçsallaştırıldı. Etnisite ve diğer topyekunlaştırıcı, özelleştirici kimlikler, her şeyi-kapsayıcı olarak kavranıldıkları ve genellikle ilintilendirildikleri idealize bir geçmişin yeniden inşa edilmiş versiyonlarıyla meşrulaştırıldıkları için, insanları harekete geçirmede özellikle etkilidirler. Pek çok vakanın örneklediği üzere, çelişkiler bu harekete geçirmeyi engellemez: yaklaşık-ırksal etnik gruplar "yaratma"nın sorumluluğu sömürgecinin omuzlarına yüklenirken, bir grubun diğeri üzerindeki tahakkümünü haklı göstermek üzere mitik, yerel sömürge-öncesi bir tarih yaratılabilir. Doğal kaynakların kıtlaşması ve paralı hale gelmiş bir ekonomide iktisadi rekabetin daha da yoğunlaşmasıyla, geçmiş arayışı, daha çok bir gelecek arayışıdır; yerellik toprağa bağlı kaynaklara erişim iddialarında merkezi bir önem kazanır: kuşkusuz ki doğal kaynaklardır bunlar, ama aynı zamanda uluslar arası fonlardır da..." (Lame, 2007).

Evet, şiddet, grup biçimlenişi ve grubun kendini diğerlerinden ayırt etme girişiminin önemli bir unsuru olduğunu görmek önemlidir; ama bizatihi grubun (ya da grup içerisindeki başat unsurların, grup yöneticileri/manipülatörlerinin) kaynak edinim ve denetimiyle ilişkisini gözden kaçırmamak kaydıyla. Aksi takdirde, şiddet gibi yıkıcı, tahripkar bir olguyu estetize etme riski

çıkılmaktadır ortayaki anlam merkezli yaklaşımların ortak yanılığısındır...

Bu saptama, hayatında daha önce tavuk kesmemiş insanları birer ölüm makinesine dönüştürebilen soykırım, katliam ve savaş gibi olayları anlamamızı da kolaylaştırabilir. Antropolojinin yerel(cı) bakışı, bu tip kırımlara katılan sıradan insanların hiç de devlet yöneticilerinin (ya da cemaat önderlerinin) kendilerine sunduğu "ulvi" amaçlar doğrultusunda harekete geçemeyeceğini göstermede yararlı olabilir. Örneğin yerelinde Kurtuluş Savaşı, "vatanı kurtarmak" amacıyla değil, toprağını, ailesini, evini yani geçim kaynağını ve prestijini savunmak üzere harekete geçen insanların bir etkinliğidir. Kürt köylüleri Ermenileri, "Osmanlı devletini arkadan vurdukları" için değil, topraklarını ve mülklerini ele geçirmek amacıyla katletmişlerdir. İyi bakıldığında, yakın tarihimizdeki Maraş, Çorum gibi katliamların gerisinde, Alevilerin "Rafizi-sapkın" oldukları ya da "mum söndü" ayinleri düzenlediklerine ilişkin inanışlardan ziyade, onların ticaret yaşamındaki başarıları ve aralarındaki dayanışma karşısında rekabet etmede güçlük çeken Sünni esnafın kaygıları seçilmektedir. Tıpkı 1950'lerde Nijerya'yı kasıp kavuran "cadı avları"nın gerisinde, kakao ekiminden zenginleşen kadın tacirlere "hadlerini bildirme"ye kararlı erkek tacirlerin desteğinin bulunduğu gibi (Bowen 1998).

V. Küresel Kapitalizmin Türkiye'sinden Şiddet Manzaraları

Bütün bu söylenenlerin ışığında, günümüz Türkiye'sinde gündelik yaşamı teslim almış görünen şiddet konusunda neler denilebilir? Kuşkusuz ki, Türkiye'de yaşanan gündelik şiddet çok yönlü olduğu ölçüde (devlet terörü/şiddeti; etnik/dinsel şiddet; kadına yönelik şiddet; kişiye/mala yönelik şiddet; doğaya yönelik şiddet...) pek çok şey.

Ama dilerseniz, söz üzmatmamak için, ülkemizde son yıllarda yükseldiğini gündelik yaşamımızda duyumsadığımız, istatistiklerden bildiğimiz şiddetin genel bağlamı konusunda birkaç söz söyleyelim... Ne ki önce, günlük basından rastgele derlenmiş kimi olaylar, veriler...

- Türkiye'de ekonomik yetersizlikler nedeniyle bir buçuk milyona yakın çocuk, sokaklarda ve elverişsiz işyerlerinde düşük ücret ve kötü muameleye karşın çalışırken 42 bin çocuk sokaklarda yaşıyor, 132 bin çocuk zorla tarım işçiliği yapıyor, yılda 7 bin çocuk taciz ve tecavüze uğruyor!¹⁶

- Türkiye'de silah kullanımındaki artış da ürkütücü. Örneğin ruhsatsız silah sayısı ruhsatlıların üç katı... 2007 yılında Türkiye'de toplam 751 bin 295 asayiş olayında 7 bin 957 kişi ölürken 2008'in ilk üç ayında meydana gelen 200 bin 896 olayda 2 bin 616 kişi yaşamını yitirdi. Türkiye'de polislin sorumluluk bölgesinde meydana gelen asayiş olaylarında, 2007

yılına kıyasla 2008 yılının ilk üç ayında silah kullanımında yüzde 57 oranında artış yaşandı. Bireysel silahlanmaya karşı savaşılan Umut Vakfı'nın Adli Tıp Kurumu, Emniyet ve Bakırköy Psikiyatrik Tedavi ve Araştırma Merkezi verilerinden derlediği bilgilere göre, Türkiye'de yaklaşık 2.5 milyonu ruhsatlı olmak üzere 8 milyon civarında ateşli silah bulunuyor!¹⁷ [Burada hemen bir parantez açarak, bireysel silahlanmanın dünya ölçeğinde çığırından çıktığını belirtmek gerekiyor: Uluslararası Küçük Silahlar Eylem Ağı, "sivillerin dünyadaki silahların yüzde 74'üne sahip olduğunu"¹⁸ duyuruyor, örneğin.]

- Emniyet Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, 2005 yılında günlük ortalama suç sayısı 1336 oldu. 2006'nın ilk dokuz ayındaysa bu rakam 2 bin 191'e yükseldi. Türkiye'de 2005 yılında her gün ortalama 1336 suç işlenirken, 2006 yılının dokuz ayında bu rakam ortalama 2 bin 191'e yükseldi¹⁹. Türkiye'de her 4 saatte 1 kişi öldürüldü. Her saat başı 1 kişi kapkaççıların saldırısına maruz kaldı ve her yarım saatte ise bir kişi aile içi şiddetin kurbanı oldu²⁰.

- Emniyet'in cinsel suçlarla ilgili raporu, dudak uçuklatan istatistikleri ortaya koydu. 1999'da 600'lerde olan tecavüz vakaları 2007'de 1000'e yaklaşırken, sadece 2007'de bin 268 vakada bin 800 çocuk cinsel saldırıya uğradı. Bu çocuklardan, 1'i yabancı olmak üzere 4'ü yaşamını yitirdi. "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlar" başlıklı rapordaki rakamlara göre 1999'da 642 olan zorla ırza geçme (tecavüz) olayı 2007'de 920'ye yükseldi. 2008'in sadece ilk 3 ayında ise bu rakam 209'a ulaştı. Bu olaylarda 2 kişi hayatını kaybetti. 2007 ve 2008'in ilk 3 ayında toplam 641 tecavüz girişimi yaşandı. Endişe veren rakamlar, çocukların yalnızca dışarıdan değil, aile içi ve akrabalarından gelen cinsel taciz ve tecavüz gibi olayların kurbanı olabildiğini gözler önüne serdi. 2007'de bu şekilde 111 çocuk saldırıya uğrarken 11'i ciddi şekilde yaralandı. Çocuklara yönelik zorla ve tehdit kullanılarak gerçekleştirilen cinsel saldırıların sayısı ise 128...²¹

- Türkiye'de son on beş yılda, kişiye karşı işlenen suçlarda iki kat artış olurken malvarlığına karşı işlenen suçlardaki (gasp/yağma, hırsızlık, dolandırıcılık, güveni kötüye kullanma, suç eşyası satın alma, satma ve saklama ile mala zarar verme), artış oranı, dört kat oldu (Çabuk, 2006).

- Türkiye'de nüfusun yüzde 13'ü alkol tüketiyor. Bunların yüzde 10'u haftada 4 defadan fazla içiyor ve tüketimin yüzde 56'sını gerçekleştiriyor. Yoğun alkol tüketen bu kesimde kadınların oranı son 5 yılda yüzde 5'ten 20'ye çıktı...²²

- Ve devletin şiddeti: TİHV'nin işkenceyle ilgili hazırladığı raporu açıklayan Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi Koordinatörü Dr. Metin Bakkalcı'nın, kendilerine başvuran mağdurların yüzde 91'inin siyasi nedenlerden dolayı işkence gördüklerini söylediği²³ kesitte, güvenlik güçlerinin el altından desteklediği linç

girişimlerinin, emniyetteki, karakallordaki ölümlerin, her vesilede herkesin gözü önünde cereyan eden polis dayağının, cezaevlerindeki mahkumların maruz kaldığı rutin şiddetin... istatistiğini vermeye gerek var mı?

İşin ilginç yanı, Türkiye toplumunun devlet ya da bireysel gündelik şiddetin kurbanı/mağduru olmanın yanı sıra, onun "tarafarı" olmaya başlamasıdır. Örneğin 'Dünya Kamuoyu' adlı program tarafından yapılan ankete göre, Türklerin yüzde 51'i "teröristlere belli oranda işkence yapılabileceğini" düşünüyor!²⁴ Ve Ankara Genç İşadamları Derneği'nin araştırmasına göre, yüzde 44'ü AB'ye karşı ama yurtdışında yaşamak isteyen gençlerin idolleri ise Acun Ilıcalı ve Rahmi Koç'un yanı sıra, bir "derin devlet kahramanı": Polat Alemdar!²⁵

TAYAD'lılara linç girişimi, Rahip Santoro ve Hrant Dink cinayeti gibi olaylara sahne olan Trabzon'da ramazan eğlencelerinin yapıldığı alanda açılan polis standının önünde parmak izini kaydettirmek isteyen "gönüllü vatandaşlar"ın oluşturduğu kuyruk²⁶ ise, şiddete ram olmuşluğumuzun trajikomik bir boyutunu oluşturuyor... Trabzonluların "fişlenme coşkusu" yaşadıkları gün, ilginç, çarpıcı bir tezatla, 12 Eylül'ün yıldönümüne denk gelmişti. Hani şu, "650 bin kişinin gözaltına alındığı; 1 milyon 683 bin kişinin fişlendiği; 230 bin kişinin yargılandığı; 7 bin kişi için idam istendiği; 517 kişiye idam cezası verildiği; idam cezası verilenlerin 50'sinin asıldığı; 14 bin kişinin yurttaşlıktan çıkarıldığı; 30 bin kişinin 'siyasi mülteci' olarak yurtdışına gittiği; 300 kişinin kuşkulu (?) bir şekilde öldüğü; 937 filmin sakıncalı bulunduğu için yasaklandığı; 23 bin 677 derneğin faaliyetinin durdurulduğu; 3 bin 854 öğretmen, 120 öğretim üyesi ve 47 hakimin işine son verildiği; gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildiği; gazetelerin 300 gün yayın yapmadığı; 39 ton gazete ve derginin imha edildiği; cezaevlerinde 299 kişinin yaşamını yitirdiği", yakın tarihimizin en kitlesel ve kapsamlı "devlet şiddeti/terörü" olarak gösterilebilecek 12 Eylül'ün yıldönümüne (Gümü, 2006)...

Bu kadar rakam yeter sanırım...

Bütün bu verilerin neyi işaret ettiğine gelince; Türkiye'de şiddetin resmi ya da sivil, kamusal ya da bireysel her çeşidi, çarpıcı bir tarzda ülkede kesimler arasında gelir uçurumunun artmasına koşut olarak yoğunlaşıyor gözükmemekte. Bir başka deyişle, yaygınlaşan yoksullaşma, ülkemizdeki şiddeti her biçimiyle tirmandırıyor.

Aslında şiddet ile yoksullaşma arasında kurulan bağlantı yeni değil; sosyal bilimlerin, özellikle de ABD sosyolojisinin 1950'li yıllardan beri yapageldiği bir saptama bu:

"Özellikle ABD'de 1960'lı yıllarda, suçun kamusal alanda önemli bir sosyal konu/problem olarak

algılandığı ve bu konuda çalışmalar yapıldığını görüyoruz. Bu dönemde en çok kaygı/endişe duyulan, kişiye/şahsa karşı işlenen dört temel şiddet suçudur: Adam öldürme, tecavüz, hırsızlık ve saldırı (...). Bu türden suçların oranı artmaktadır. Burada bir paradoks söz konusudur. Malvarlığına karşı işlenen suçlar kadar, şahsa karşı işlenen suçlar da yoksullukla ilişkilendirilmektedir. ABD; zengin, varlıklı bir ülke olmasına rağmen, dünyada en yüksek suç oranlarına sahip bir ülkedir. (...) Özellikle ABD'de 1960'lı yıllarda, suçun kamusal alanda önemli bir sosyal problem olarak algılandığı ve bu konuda çalışmalar yapıldığını görüyoruz. Bu çalışmalardan biri de; 1942'de 21 kentte, çocuk suçlarının, sosyo-ekonomik olarak çeşitlilik gösteren alanlarda, karşılaştırmalı olarak araştırılması olmuştur. Bu çalışma sonunda, sosyal yapıda suçun kökenleri ortaya konmuştur. Sonuçta, üç kentsel koşul, yüksek çocuk suçluluğu oranlarını desteklemiştir; Yoksulluk, heterojenlik ve devingenlik. Bunlar arasında en önemli faktör, yoksulluk olarak görülmüştür." (Çabuk, 2006).

Şiddetin artmasının, daha doğrusu şirazededen çıkmasının, zincirinden boşanmasının yoksullaşmanın bir getirisi olduğunu söylemek ne denli isabetli ise, (ABD toplumbiliminde, özellikle de "yoksulluk kültürü"ne ilişkin söylemlerde sıkça yapıldığı üzere) onu yoksulların "suç"u olarak görmek o denli yanlıştır. Çünkü yoksulların şiddeti, nihayetinde, yüksek ve düşük gelir dilimleri arasındaki uçurumun her geçen yıl biraz daha derinleştiği, dünya nüfusunun yarısından fazlasının yoksulluk sınırı altında, üçte birinin ise açlık sınırı altında yaşadığı, dünyanın en zengin 3 kişinin toplam varlığının en yoksul 48 ülkenin, dünyanın en zengin 225 kişinin toplam varlığının ise 2,5 milyar insanın (dünya nüfusunun yüzde 47'si) toplam yıllık gelirlerine eşit olduğu devasa eşitsizlik koşullarında, marjinalleşen, toplumsallık dışına itilen ve durumlarını düzeltme konusunda tüm umutlarını yitirmiş yoksulların, kendi kaynaklarını ele geçirerek/yaratarak (çeteleşme, suç örgütleri, fuhuş, uyuşturucu kullanımı/satıcılığı, alkol tüketimi, hırsızlık, gasp, vb.) yaşam koşullarını düzeltme yolundaki bireysel çabalarıdır eninde sonunda... Başka bir deyişle, kapitalist sistemde gelir dağılımındaki devasa eşitsizliklerin bir getirisidir "yoksulların şiddeti", ya da daha doğru bir deyişle "yoksullar-arası şiddet"; yoksa yoksulların "suç"u değil. Bu nedenle ki "polisye tedbirler" ile önünün alınması mümkün değildir. Nitekim günümüz dünyasında "sokak suçları"nın özellikle yoğun olduğu metropollerde güvenlik güçlerinin "suç" u önlemek yerine, "potansiyel suçlu"yu tecrit ettiği bir kent düzenlemesi belirginleşmektedir. Böylelikle, örneğin ABD'nin ya da Latin Amerika'nın büyük kentlerinde, güvenlik güçleri kent merkezlerinden kesin sınırlarla ayrılmış varoşlarda mevcudiyet göstermemekte²⁷ ve/fakat kentin varlıklı kesimlerini sıkı bir güvenlik çemberine alarak buraları "varoşlu"lara karşı korumaktadır...

Yoksullaşmanın yanı sıra, kapitalizmin insan topluluklarını hızlı bir devinime sokması, kendine yeterli geçim örüntülerini, akrabalığa dayalı toplumsal ilişkileri, dolayısıyla da cemaat dayanışmasını parçalaması, şiddetin kontrolden çıkmasını tetikleyen başka bir unsurdur. Yukarıda da gördüğümüz gibi, insan toplulukları, küçük ölçekli cemaatler halinde yaşamlarını sürdürdükleri sürece şiddetin kontrolden çıkarak topyekun bir tahribat etkenine dönüşmesini engelleyecek mekanizmalara sahiptirler. Oysa, sömürgecilik, ulus-devlet oluşumları, sanayileşme ve/veya küreselleşme süreçlerinin devreye soktuğu göç ve kentleşme, kırsal (cemaat) yaşam tarzının temelini dinamitlerken, köklerinden kopan insan yığınlarında yön yitimine yol açmaktadır. Bu köksüzleşme ve yönünü yitirme duygusu, kırsal göçmenlerin büyük bölümünün maruz kaldığı iktisadi marjinalleşmeyle birleştiğinde, şiddeti tetikleyen etkilerden biri haline gelmektedir²⁸. Bu açıdan, örneğin Latin Amerika'da, kıtaya köle olarak getirilmiş siyahilerdeki şiddet eğiliminin, onlarla aynı yoksulluk koşullarını paylaşmakla birlikte cemaat yapılarını az-çok koruyabilmiş/sürdürebilmiş yerlilere oranla daha yüksek olduğunu gözlemlemek, ilginçtir...

Göç, göçmenlerin kendilerinden etnik açıdan farklı insanların yaşadığı bölgelere yönelmesine yol açıyorsa ve bu durum etnik gerilimler arka planına yerleşiyorsa, sonucun, geçtiğimiz ay Ayvalık'ta ve ardından Adana'da patlak veren olayların da gösterdiği üzere daha da yıkıcılaştığını kestirmek, kehanet olmayacaktır. Türkiye siyasetini on yıllardır teslim alan etnik kaynaklı şiddet, ya da adıyla-saniyla PKK ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki "düşük yoğunluklu çatışma", son yıllarda toplumun geniş kesimlerine sirayet etme eğilimi sergilemektedir...

VI. Sonuç Olarak

Bu tebliğ boyunca birbiriyle bağlantılı üç fikir geliştirmeye çalıştım:

1. Şiddet kültürel olarak biçimlenir;
2. Şiddetin tanım ve tavsifi bir iktidar tasarrufudur;
3. Şiddet, kaynakların edinimi üzerine insanlar-arası rekabetle bağlantılıdır... Bu fikirlerin günümüz küresel kapitalizminin dünyası açısından anlamı ise, şöyle toparlanabilir:

Polis şiddeti, etnik/dinsel şiddet, sokak şiddeti, aile-içi şiddet, cinsel şiddet... Evet, kapitalizmin küreselleşme eğilimi, şiddeti küresel ölçekli olarak yeniden yapılandırırken, onu büyük ölçüde gelir dağılımındaki devasa eşitsizlikler ve yaygınlaşan, çapı genişleyen ve giderek geri dönüşsüzleşen yoksullukla bağlantılandırıyor. Bugün, yeryüzünün hemen her ülkesinde polis istatistiklerinin benzerlik göstermesinin nedeni de bu... Kapitalizm küreselleşirken, şiddetin belirli tipleri de küreselleşmekte ve rasyoneli tektipleşmekte. Tebliğin ilk bölümlerinde farklı

kültürlerin şiddeti düzenleyiş biçimleri üzerinde durmuştum. Bunlar, geçip gitmekte olan bir dünyaya dair yakalanabilmiş son saniye izlenimleri aslında. Aztekler, kurban ayinlerini büyük bir öfke ve aşağılamayla kayıt altına alan İspanyol sömürgeciler tarafından çoktan katledildi... Yanomamö erkekleri, artık kafalarında birbirlerinin açtığı yaraları iftiharla göstermiyorlar birbirlerine. Yanomamö halkı, ormanlarını çoktan terk etti; Brezilya ve Venezüella kentlerinin varoşlarında, dilencilik, yankesicilik ve fahişelik yaparak sürdürmeye çalışıyorlar yaşamlarını. Ve sokaklarda yatıp kalkıyorlar... Tsembaga Maringleri ayinsel savaş çevrimlerini, mağrur İlongotlar kafa avcılığını çoktan terk ettiler. Sömürgeci talanı karşısında hayatta kalabilenleri, sefil kırsal cemaatler ya da kent yoksulları olarak hayır kuruluşlarının yardımlarına bağımlı, yaşayıp gidiyorlar.

Günümüz dünyasında şiddeti anlamlandıran, tanımlayan, tavsif eden tek kültürel buyruktur, kapitalizminki... Küreselleşmeye, tüm yeryüzünü nüfuz alanına dönüştürmek gibi bir içsel zorunluluğa sahip olduğu ölçüde, dünya farklılıklarını tesviye ederken, şiddetin olası kaynaklarını tektipleştirip, yoksulluk ve yoksunlaşma koşullarıyla bağlantılandırıyor. Ve kapitalist egemenler, yani devletler ve ekonomik oligarşiler şiddeti "terör" ya da "adi suç" olarak yeniden tanımlarken (söylem), onu gidermeyi değil "cezalandırmayı" öngörüyorlar (edim); yani aynı zamanda "yalıtlayarak" sisteme ve egemenlere zarar vermesini engellemeyi...

Böylelikle yoksullaştırma/yoksunlaştırma, giderek salhaneyi andıran bir dünyada egemenlerin yeryüzü kaynaklarını azalan sayıda elde yoğunlaştırmalarının aracı olarak tarihin en geniş çaplı şiddet eylemine dönüşürken, yoksullar, kendi paylarına düşeni bir nebze arttırabilmek için birbirlerini boğazlamaktadır.

DİPNOTLAR

1- G. Debord.

2- Akla gelen en tipik örnek, Nuer araştırmasını kabilelerin İngiliz birlikler tarafından kıyımına uğratıldığı Kafir isyanları sırasında yapmasına karşın kitaplarında bu çatışmalardan hiç söz etmeyen Evans-Pritchard'dır.

3- "Antropolojik bilginin genelleştirilebilmek için tikel üzerine fazlaca odaklandığı şeklinde itiraz edenler yanılıyorlar. Tüm insan davranışı aynı anda hem evrensel hem de tikel; tıpkı şiddetin aynı zamanda hem evrensel bir koşul, hem de 'sonsuz yerel varyasyonlar' kaynağı olduğu gibi," diyor (Fujii, 2007).

4- <http://www.nisanyansozluk.com>

5- Boğa güreşleri konusunda bkz. (Marvin 1989).

6- Örneğin Heald Uganda Gisuları'nda "şiddet" kavramını karşılayacak tek terimin, bir erkeği "yakalayıp" içinde "fokurdayan" "erillik niteliği" lirima olduğunu

vurgular. Filipinler'de yaşayan Ilongotlar'da ise liget kavramı "kafa kesme'nin -başarılı bir kafatası avcılığının muzaffer sonunun- gerçekleştirilmesi ve üstün gelmesi" anlamıyla "şiddet"tir; ama hiç de "gayrimeşru" olmayan, hatta "bireysel ve toplumsal güç ve neşenin kaynağı" olan bir şiddet (Heald, 1989)...

7- Burada "fiziksel/büyüsel şiddet" arasındaki ayırımı Batı uygarlık çemberine değgin olduğu, pek çok kültürün bu ikisini bir ve aynı başlık altına yerleştirdiğini vurgulamak önemlidir.

8- Şiddeti "evrenselleştiren" ve tüm zamanlara yaygın bu yaklaşıma "biyo-arkeolojik" bir örnek için bkz. (Walker, 2001).

9- Böylesi bir eleştirel yaklaşım için bkz. (Bowman, 1999).

10- "O halde gayet açıktır ki, 'şiddet' terimi kullanıldığında, dikkatimizi şu noktada yoğunlaştırmamız hayati önem taşır: verili bir eylemi bu terimle adlandıran kimdir ve bulunduğu sosyal konum nedir? Ayrıca şiddet, kolaylıkla ideolojik bir çerçevenin içine itilebilecek bir kavramdır ve özellikle de bir dizi eylem ve siyasa içerisinde ahlaki uygunsuzluğu simgeler hale gelir. Tahayyüllerdeki sıçramalar yoluyla insanlar, şiddet eylemlerinin sosyal kargaşa içeren başka eylemlerle (grevler, siyasi olaylar, vs.) ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğuna ikna olurlar," diyor (Riches, 1989).

11- "Kaldı ki bazı toplumlarda, bir yerliye yamyam olduğunu kabul ettirmek için, her şeyden önce, etini yediği varlığını kendi türünden bir insan olduğunu da kabul ettirmek gerekirdi. Çünkü onlar için insan, genellikle klanlarının ya da kabilelerinin üyesiydi, herhangi bir yabancı değil," diyor (Akal, 1998).

12- İktidarın aynı zamanda bir sınıflandırma yetisi olduğu, Foucault'dan beri biliniyor.

13- İngiliz uzman Wardlaw, "Terörizmin kontrol altına alınmasındaki en önemli sorun, bu olgunun tanımlanmasıdır," diyor (Demirer, 2000).

14- Dahası bu durum, çoğu kendi grubu içerisinde ölümcül şiddeti uygulamaktan kaçınmasını sağlayan tabulara sahip, dolayısıyla "ötekiler" ile sınırlarını çizmede şiddete başvuran "başsız" topluluklar için de söz konusudur.

15- Bu toplulukların da, günümüz koşullarında homojen, eşitlikçi gruplar olmadığını, çeşitli biçimlerde hiyerarşikleşmiş gruplar olduklarını ve kimlik imalinin genellikle "yukarıdan aşağı"ya işleyen bir süreç olduğunu akıldan tutmak, burada önemlidir. Bu konuda bkz. Özbudun (2008).

16- "Onlar Sokaklara Emanet", Cumhuriyet, 5 Ekim 2008, s.20.

17- Cihan Oruçoğlu, "Namlunun Ucunda Yaşam", Cumhuriyet, 28 Eylül 2008, s.20.

18- Elif Türkölmez, "Silah Zulası Torpidolar", Radikal, 3 Haziran 2008, s.8.

19- "Suç Ortalaması Geçen Yıla Göre Yüzde 60 Arttı", Radikal, 15 Kasım 2006, s.8.

20- Turan Kurt-Soner Gürel, "Her 4 Saate 1 Cinayet Her 1 Saatte 1 Kapkaç", Hürriyet, 28 Kasım 2006, s.4.

21- Hülya Karabağlı, "Cinsel Saldırıda Ürküten Rapor", Sabah, 1 Haziran 2008, s.23.

22- Meltem Ersoy, "Kadınlar Alkolü Sevdi, 5 Yılda 5 'Akşamcı'dan 1'i Kadın Oldu", Sabah, 29 Haziran 2008, s.10.

23- Sibel Bahçetepe, "Kötü Muamele Kayıt Dışında", Cumhuriyet, 10 Aralık 2005, s.6.

24- "Sınırlı İşkenceye Onay", Cumhuriyet, 26 Haziran 2008, s.8.

25- "AB'ye Karşı Ama Hayali Yurt Dışı", Radikal, 18 Mayıs 2008, s.9.

26- Trabzon Emniyet Müdürlüğü Toplum Destekli Polislik Büro Amirliği tarafından açılan standda günde ortalama 20 gönüllü vatandaşın parmak izleri alınarak, AFİS (Otomatik Parmak İzi Alma Sistemi) adı verilen sistemle kaydediliyor. Bu parmak izleri ile kimlik bilgileri ve vatandaşa ait bir de fotoğraf, otomasyon ağıyla Emniyet Genel Müdürlüğü veri tabanına aktarılıyor. ("Trabzonlular Fişlenme Coşkusu Yaşıyor!", Radikal, 12 Eylül 2008, s.8.)

27- Nikaragua'da varoşların güvenliğinin mahalle çeteleri tarafından alınmasını inceleyen bir örnek çalışma için bkz. (Rodgers, 2006).

28- McKnight (1989), Avustralya'da Kuzey Queensland'da Wellesley adalarının en büyüğü olan Mornington adasında başta Lardiller olmak üzere diğer Aborijin grupları arasında 1960'larda gerçekleştirdiği bir alan çalışmasında, Aborijinlerin kadınıyla erkeğiyle kavga-dövüşe öteden beri yatkın olmakla birlikte, çatışmaları geleneksel olarak sınırlandıran ritüel kurum ve davranışların, Avrupa kökenli Avusturyalıların ve özellikle de bölgede faaliyet gösteren Presbiteryen misyonerlerin uygulamaları sonucu -karma cinsel ilişkilerden meydana gelen melez çocuk sayısındaki artış, yetim ya da yaşlıların yer değiştirmeye tabi tutulması, farklı kültürel grupların aynı yerleşimlere yerleştirilmesi, geçim faaliyetlerine müdahale, yerli çocukların ailelerinden alınarak misyoner okullarına yerleştirilmesi, gençlerin Avrupalı değerler çerçevesinde yetiştirilmesi dolayısıyla kuşaklar arası çatışmaların yaratılması, yaşlıların değersizleşmesi vb.- yıprandığını ve yerli topluluklar arasında şiddet patlamalarının daha yoğunlaşıp daha kıyıcı hale geldiğini işler.

KAYNAKLAR

- Akal, C. B.** (1998). İktidarın Üç Yüzü. Ankara: Dost.
- Appadurai, A.** (1998). *Modernity at Large, Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis, Londra: University of Minnesota Press, 1998
- Bowen, J. R.** (1989). *Religions in Practice. An Approach to the Anthropology of Religion*. Boston, Londra, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapur: Allyn & Bacon.
- Bowman, G.** (2001). "Afterword: 'The Violence in Identity'; B. Schmidt & I. Schroeder (der.), *The Anthropology of Violence*, Londra: Routledge.
- Chagnon, N.** (2004). *Yanomamö, Savaşta Doğanlar*. İstanbul: Epsilon.
- Chomsky, N.** (2000). "Uluslar arası Terörizm: Görüngü ve Gerçek", N. Chomsky, T. Demirel, Y. Demirel vb., *Terör Ne, Terörist Kim? (Avrupa, Asya ve Ortadoğu)*, c. 2. Ankara: Ütopya.
- Clastres, P.** (2006). *Devlete Karşı Toplum*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Copet-Rougier, E.** (1989). "'Le Mal Court': Başsız bir Toplumda Görünen ve Görünmeyen Şiddet - Kamerun'daki Makolar", D. Riches (der.) *Antropolojik Açısından Şiddet*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Corbin, J.** (1989). "İspanya'da Ayaklanmalar: Casas Viejas 1933 ve Madrid 1981". D. Riches (der.) *Antropolojik Açısından Şiddet*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çabuk-Kaya, N.** (2006). "Şiddetin Sosyal Dinamikleri: Yoksulluk, İşsizlik ve Göç". *Toplumsal Bir Sorun Olarak "Şiddet" Sempozyumu, Eğitim Sen Yayınları*.
- Demirel T.** (2000). "'YDD'nin 'Cadı Avı' (Ya da Gerçeğe Dair)", N. Chomsky, T. Demirel, Y. Demirel vb., *Terör Ne, Terörist Kim? (Avrupa, Asya ve Ortadoğu)*, c. 2. Ankara: Ütopya.
- Douglas, M.** (1966). *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. Londra ve New York: Routledge.
- Fujii, L. A.** (2007). "The Anatomy of Violence: Insights and inspiration from anthropology". 28 Şubat-4 Mart 2007'de Uluslar arası İncelemeler Derneği yıllık toplantısına (Chicago-Illinois/ABD) sunulan tebliğ. http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/8/1/0/4/p181043_index.html.
- Gümüş, A.** (2006). "Şiddet Türleri: Bir refleksiyon, bir sembol, bir gösterge olarak şiddet". *Toplumsal Bir Sorun Olarak "Şiddet" Sempozyumu, Eğitim Sen Yayınları*.
- Heald, S.** (1989). "Şiddetin Ritüel Kullanımı: Uganda'daki Gisular Arasında Sünnet". D. Riches (der.) *Antropolojik Açısından Şiddet*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lame, D. De.** (2007). "Theoretical Paper: Anthropology and Genocide". *Online Encyclopedia of Mass Violence*, <http://www.massviolence.org/Antropoloji-ve-Genocid?artpage=4>.
- Marvin, G.** (1989). "İspanyol Boğa Güreşinde Şeref, Haysiyet ve Şiddet Sorunu". D. Riches (der.) *Antropolojik Açısından Şiddet*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- McKnight, D.** (1989). "Avustralya'daki Aborigine'lerin Kampında Toplu Dövüş". D. Riches (der.) *Antropolojik Açısından Şiddet*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özbudun, S.** (2008) "Milli Kimlik, Etnik Kimlik ve Kültüralizm". F. Başkaya (der.) *Küresel Kapitalizmi Meşrulaştırın Söylemler*, Ankara: TOFV-Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Rappaport, R.** (1984). *Pigs for the Ancestors*. New Haven.
- Riches, D.** (1989). "Şiddet Olgusu". D. Riches (der.) *Antropolojik Açısından Şiddet*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rodgers, D.** (2006). "The State as a Gang: Conceptualizing the Governmentality of Violence in Contemporary Nicaragua", *Critique of Anthropology*, 26(3): 315-330.
- Rosaldo, R.** (1996): "Grief and the Headhunter's Rage", R. J. McGee, ve R. L. Warms (der.). *Anthropological Theory. An Introductory History*. Londra, Toronto, California: Mayfield Publishing Co.
- Walker, P. L.** (2001). "A Bioarchaeological Perspective on the History of Violence", *Annual Review of Anthropology*, 30: 573-96.